

Gemeente
Drechterland

Document	Archeologische Quickscan
Plangebied	Hemmerbuurt 19, Hem, gemeente Drechterland
Adviesnummer	22179
Opsteller(s)	S. Veenstra (Archeoloog) & C.M. Soonius (Senior KNA-Archeoloog)
Datum	26-09-2022

Advies	Vervallen Waarde – Archeologie 3 Handhaven Waarde – Archeologie 2
Vervolgtraject	Als definitief inrichtingsplan bekend dient een aanvullend advies te worden vervaardigd voor de noordelijke toegang die binnen de historische kern ligt.

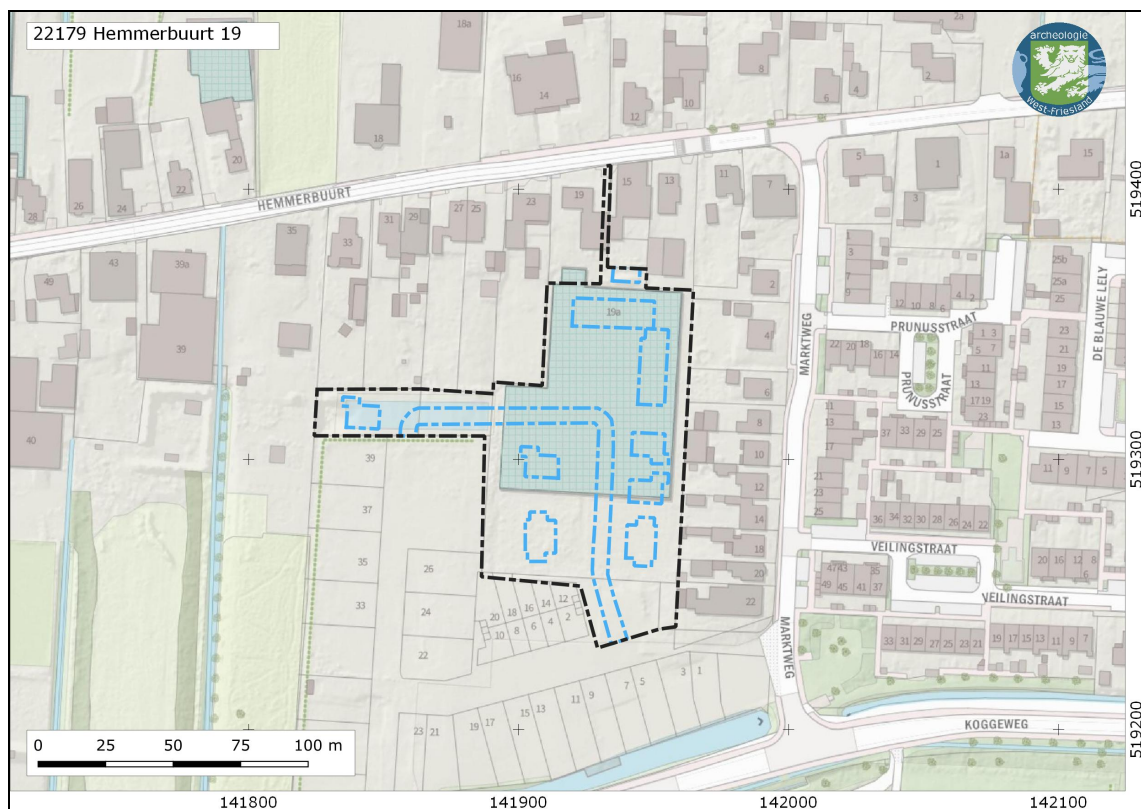
Archeologische Quickscan

1. Inleiding

Op verzoek van de gemeente Drechterland (contactpersoon: Natasa Bogicevic) is gekeken naar het aspect archeologie met betrekking tot een herziening van het bestemmingsplan in het kader van woningbouwontwikkeling aan de Hemmerbuurt 19 in Hem, gemeente Drechterland (afb. 1).

Het staat in de planning om op het perceel achter de Hemmerbuurt 19 een nieuwe wijk te bouwen. In het kader van de voorgenomen ingreep wordt het bestemmingsplan herzien. De wijk zal uit 16 woningen bestaan. Het totale plangebied bedraagt ca. 9.310 m², de te realiseren potentieel bodemverstorende bouwwerken beslaan in totaal ca. 2.383 m². Een gedeelte van de ingreep valt echter ter hoogte van een reeds vrijgegeven gebied. Daarnaast is in het westen van het plangebied een waterbassin aanwezig. Het afgraven van de bodem voor de aanleg van het bassin heeft eventueel aanwezige archeologische waarden daar reeds geschaad. Zonder dit verstoorde deel en het vrijgegeven plangebied bedraagt de ingreep ca. 2.125 m².

Het plan sluit aan de zuidzijde aan op het nieuwbouwproject De Overhaal. De locatie van de noordelijke toegang is nog niet geheel zeker. Deze noordelijke toegang ligt binnen de historische kern van de Hemmerbuurt.

Afbeelding 1. Het plangebied (zwarte stippellijn) met de geplande bebouwing (blauwe stippellijn) op een topografische kaart (bron: PDOK).

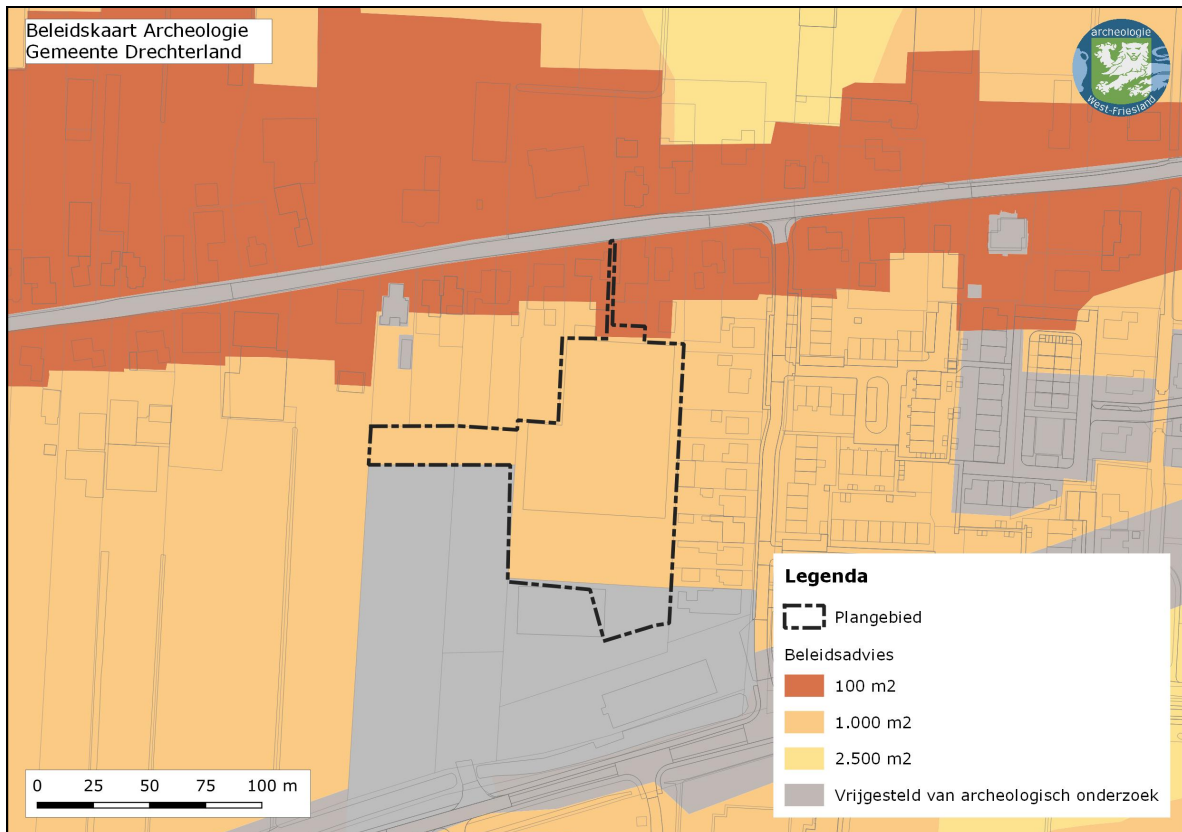
2. Bestemmingsplan en Beleidskaart archeologie

Het plangebied valt binnen het bestemmingsplan 'Drechterland Zuid' (vastgesteld 2013-06-24).¹ Middels het bestemmingsplan geldt binnen het plangebied een dubbelbestemming Waarde – Archeologie 2 en Waarde – Archeologie 3. In het eerste geval betekent dit dat rekening dient te worden gehouden met het aspect archeologie bij ingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 40 cm. In het tweede geval dient rekening te worden gehouden bij ingrepen groter dan 500 m² en dieper dan 40 cm.

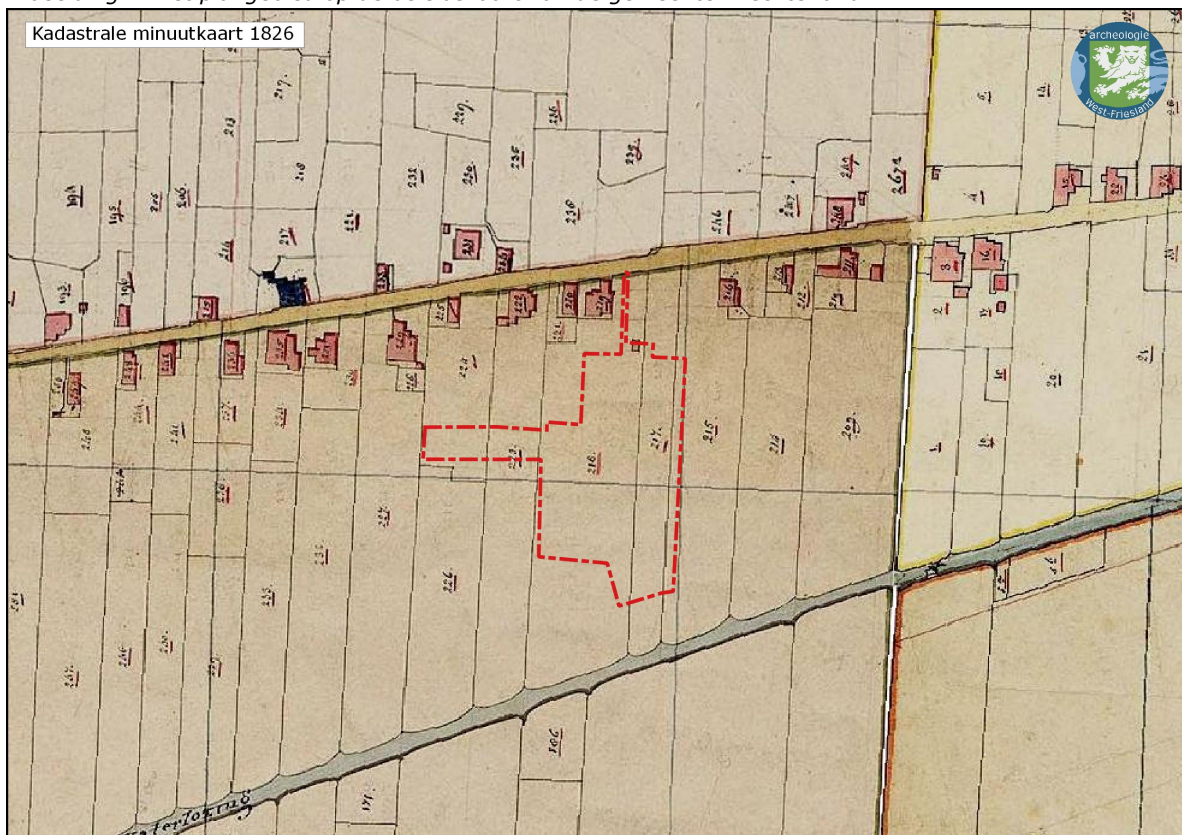
Archeologie West-Friesland heeft voor de gemeente Drechterland een archeologische beleidskaart ontwikkeld. De beleidskaart archeologie met toelichting is op 16 december 2019 vastgesteld door de gemeenteraad.² Op de beleidskaart archeologie is aangegeven waar de bekende archeologische waarden zich bevinden en welke archeologische verwachtingen er zijn. De waarden en verwachtingen zijn gecombineerd met een beleidsadvies per zone. Voor de beleidskaart zijn de waarde en de begrenzing van de historische dorpslinten nader gespecificeerd, onder andere aan de hand van verschillende historische kaarten. Volgens de beleidskaart ligt het noordelijk deel van het plangebied in een zone met een hoge archeologische waarde voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Hier is een vrijstellingsgrens van 100 m² aan verbonden (oranje op afb. 2). Het grootste deel van het plangebied ligt echter in een gebied met een hoge archeologische verwachting voor de Prehistorie. Hier is een vrijstellingsgrens van 1.000 m² aan verbonden (geel op afb. 2). De ingreep overschrijdt de archeologische vrijstellingsgrens.

¹ NL.IMRO.0498.BPDrechterlandZd-vg01.

² Soonius, de Groot & Bartels 2019.

Afbeelding 2. Het plangebied op de beleidskaart van de gemeente Drechterland.

Afbeelding 3. Het plangebied (rode stippellijn) op de kadastrale minuutkaart van 1826 (bron: beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

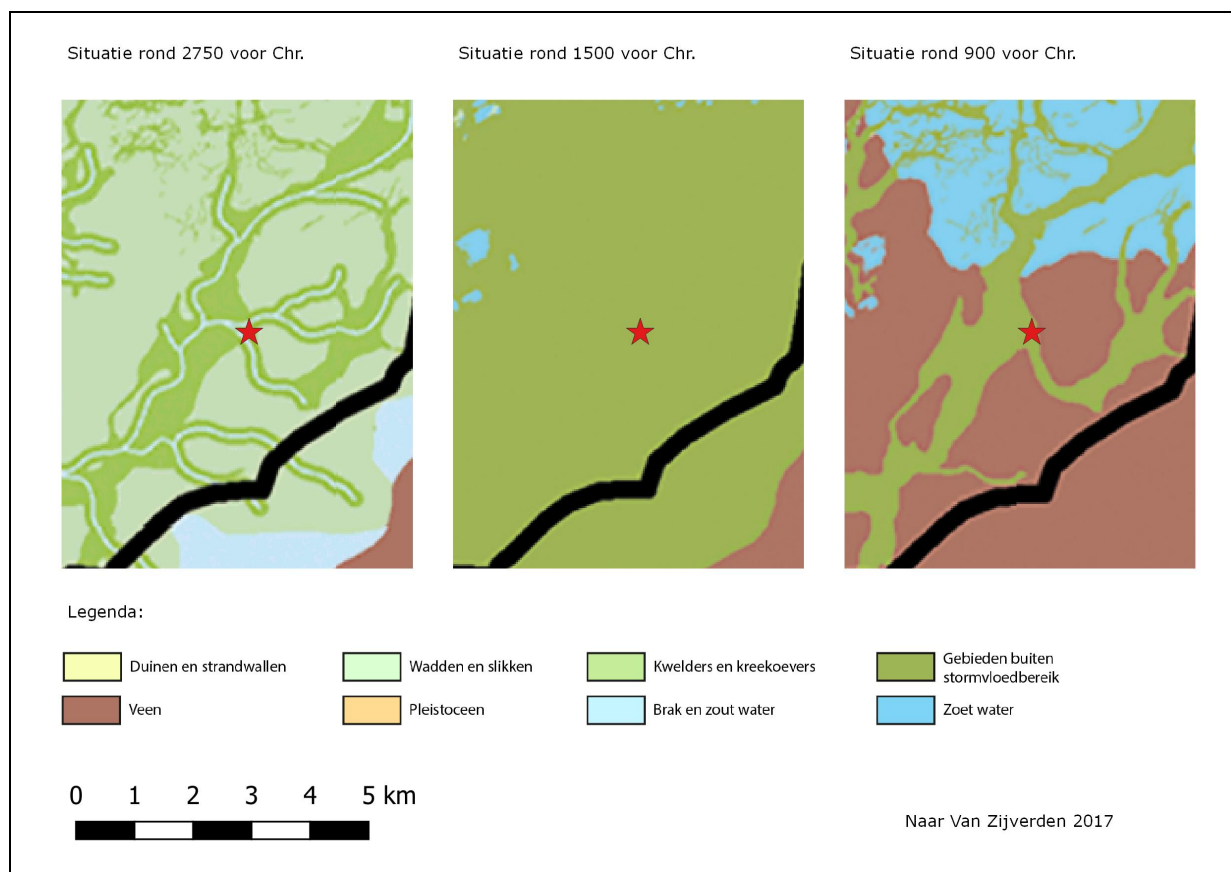
3. Cultuurhistorische achtergrond

Het plangebied ligt langs het historische dorpslint tussen Hem en Venhuizen, Hemmerbuurt-Westeinde. Het dorpslint is een terrein van hoge archeologische waarde (monumentnummer 14881), aangezien er archeologische resten uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd aanwezig zijn (donkeroranje op af. 2).

Voor het bepalen van de aanwezigheid van bewoningsresten uit de Nieuwe Tijd kan gebruik worden gemaakt van historisch kaartmateriaal. Op de kaart van Dou (1651-1654) is binnen het plangebied geen bebouwing te onderscheiden. Op de oudste Kadastrale Minuutkaart uit 1826 (afb. 3) is in het meest noordelijke deel van het plangebied een kleine schuur te zien. De rest van het plangebied is volgens de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels in gebruik als boomgaard.

Tot ver in de 20ste eeuw blijft het gebied in gebruik als boomgaard. Volgens de eigenaar is de kas ca. 40 jaar geleden gebouwd. Het waterbassin aan de westkant van het plangebied is in de jaren '90 aangelegd.

Op basis van historisch kaartmateriaal kan de hoge waarde voor de Nieuwe Tijd voor het dorpslint naar beneden worden bijgesteld. De hoge waarde voor bebouwing langs het lint blijft bestaan.

Afbeelding 4. De globale locatie van het plangebied (zwarte stippellijn) op paleografische kaartbeelden van de situatie rond 2250, 1500 en 900 v.Chr. (naar Van Zijverden 2017).

4. Archeologische en geologische bronnen

Paleogeografische kaarten

In de prehistorie drongen grote getijdengeulen West-Friesland binnen via het Zeegat van Bergen. Men woonde in het Neolithicum op de oeverwallen langs de geulen en krekken. Het plangebied lag in deze periode ten oosten van een grote getijdengeul (afb. 4a). Het plangebied ligt volgens deze kaart tussen twee aftakkingen van deze geul. Tussen 1800 en 1700 voor Chr. vond in dit wijdvertakte

kreken- en kommensysteem een grote omslag plaats, mogelijk als gevolg van een stormvloed. In een groot deel van West-Friesland ontstond een kweldergebied waarbij het sediment hoog opslibde. Toen het evenwicht rond 1700 voor Chr. weer was hersteld bleef in westelijk West-Friesland een kleine opening in de kust bestaan. Er was een hoog opgeslibd kweldergebied ontstaan dat buiten het stormvloedbereik lag (afb. 4b). Dit landschap verzoette in hoog tempo en was in de Midden Bronstijd vrijwel geheel bewoonbaar. Door stagnatie van de afvoer van water naar zee ontstonden in de loop van de Midden Bronstijd meren, waar later ook veen ging groeien. Rond 900 voor Chr. was het bewoonbare areaal in grote delen van West-Friesland flink afgenomen en was bewoning alleen op de hoger liggende delen nog mogelijk (afb. 4c).³

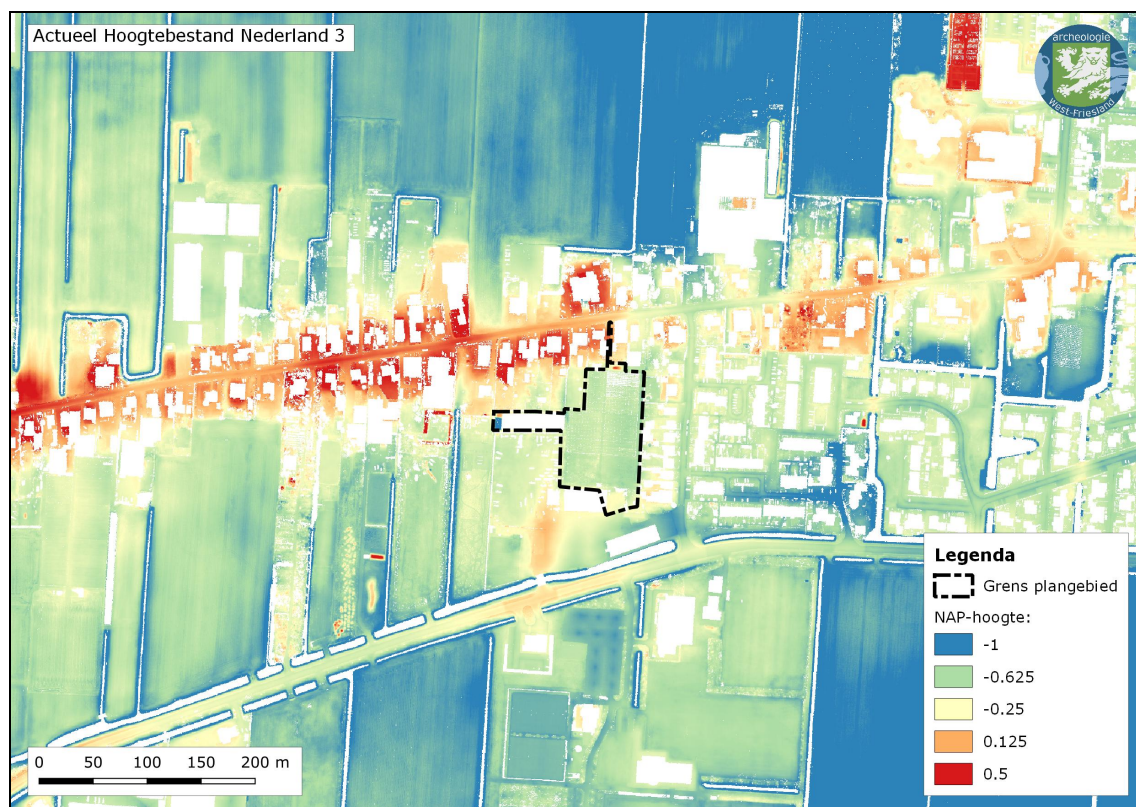
Bodemkaart

Aan de hand van bodemkaarten kan inzicht worden verkregen in de verwachting voor vindplaatsen uit de prehistorie. Op de bodemkaart van Venhuizen ligt het plangebied ter hoogte van een zavelig oude cultuurgrond. De door Du Burck gekarteerde oude zavelige cultuurgrond is waarschijnlijk vanaf de Late Middeleeuwen gevormd. De ophoging van delen van het landschap gebeurde met materiaal uit de nabije omgeving. De cultuurgronden kunnen conserverend gewerkt hebben voor het onderliggende landschap. Op basis hiervan geldt een hoge archeologische verwachting voor de Bronstijd.

Hoogtekaart

Op het Algemeen Hoogtebestand Nederland 3 lijkt ter hoogte van het plangebied geen verhoging te onderscheiden die zou kunnen corresponderen met een ophoging van het plangebied (afb. 5). De Hemmerbuurt ligt hoger dan het plangebied.

Het prehistorische landschap is eveneens niet goed waarneembaar aan het huidige reliëf (vergelijk afb. 4a en 5)

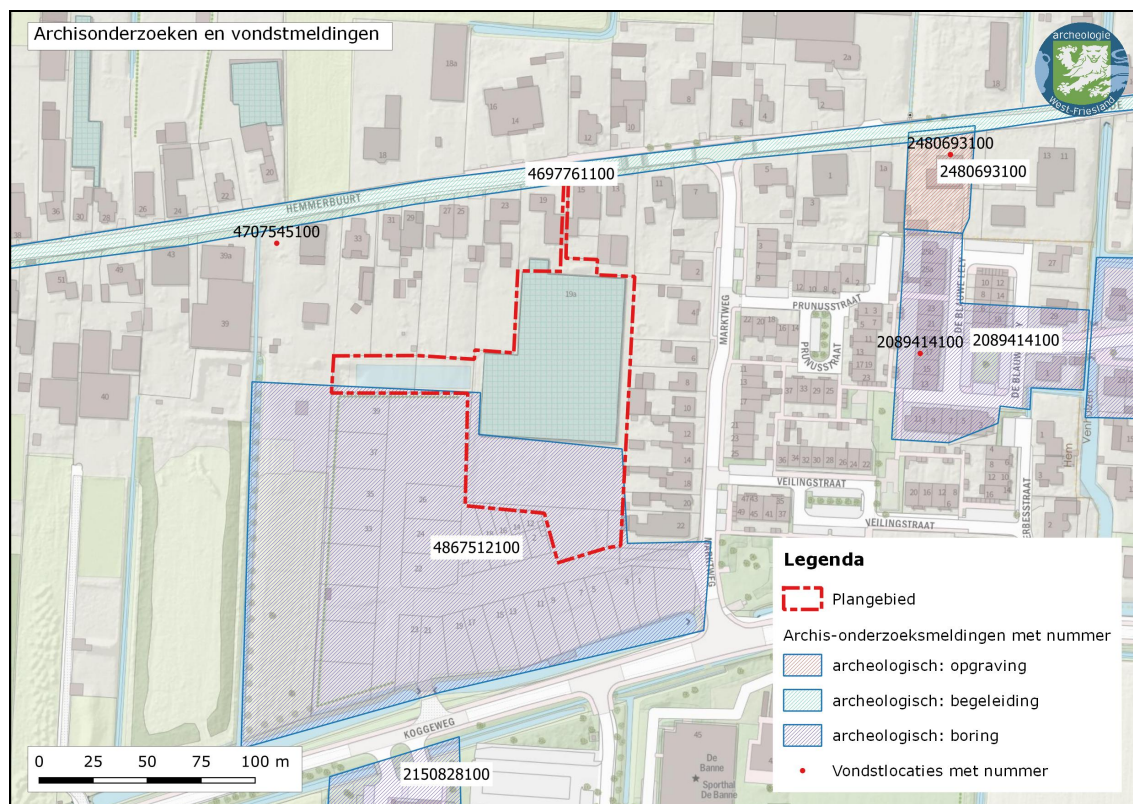

Afbeelding 5. Het plangebied (zwarte stippellijn) op het Actueel Hoogtebestand Nederland 3 (bron: ahn.nl)

³ Van Zijverden 2017.

Archeologisch onderzoek in de directe omgeving

In Archis staan verschillende onderzoeken en waarnemingen vermeld (afb. 6).

Afbeelding 6. Het plangebied ten opzichte van Archis-onderzoeksmeldingen op een topografische kaart.

Het huidige plangebied sluit aan de zuidzijde aan op het nieuwbouwproject De Overhaal. In het kader van het vervaardigen van het bestemmingsplan voor dit nieuwbouwproject⁴ is archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het archeologisch onderzoek betrof een verkennend booronderzoek en was een vervolg op het archeologisch bureauonderzoek⁵ (beoordeeld door AWF).⁶

Op basis van de door RAAP gezette boringen en bestudering van de daarvoor gezette milieuboringen is geconcludeerd dat het plangebied flink is verstoord. Boring 13 en 16 uit het verkennen booronderzoek zijn gezet binnen het huidige plangebied (zie bijlage 1). Boring 13 is op 50 cm – Mv gestuit en ter hoogte van boring 16 is een diepe verstoring aanwezig.

Vanwege het ontbreken van een intact bodemprofiel en de afwezigheid van een afdekkende vegetatiehorizont kon de hoge archeologische verwachting voor goed geconserveerde vindplaatsen uit de bronstijd naar beneden worden bijgesteld.

Op basis van het archeologisch onderzoek is het bestemmingsplan Marktweg vrijgegeven met betrekking tot het aspect archeologie.

Direct ten noorden aangrenzend aan het plangebied is in 2019-2020 door Archeologie West-Friesland een archeologische begeleiding uitgevoerd tijdens de wegwerkzaamheden aan de Hemmerbuurt in Hem en het Westeinde in Venhuizen.⁷ Resultierend uit het onderzoek kwam naar voren dat de Hemmerbuurt van oorsprong een binnenwaterkerende kade uit de Middeleeuwen betrof. Deze kade lag langs een brede sloot waarvan de Hemmerbuurtkadijk onder Venhuizen nog een restant is. Bij het kruispunt Hemmerbuurt-Meeweg werden in de rioolsleuf diverse sporen aangetroffen die dateren

⁴ BP Marktweg Hem: NL.IMRO.0498.BPMarktweg-VG02.

⁵ De Rijk 2020a.

⁶ Soonius 2020a.

⁷ Stellingwerf 2019.

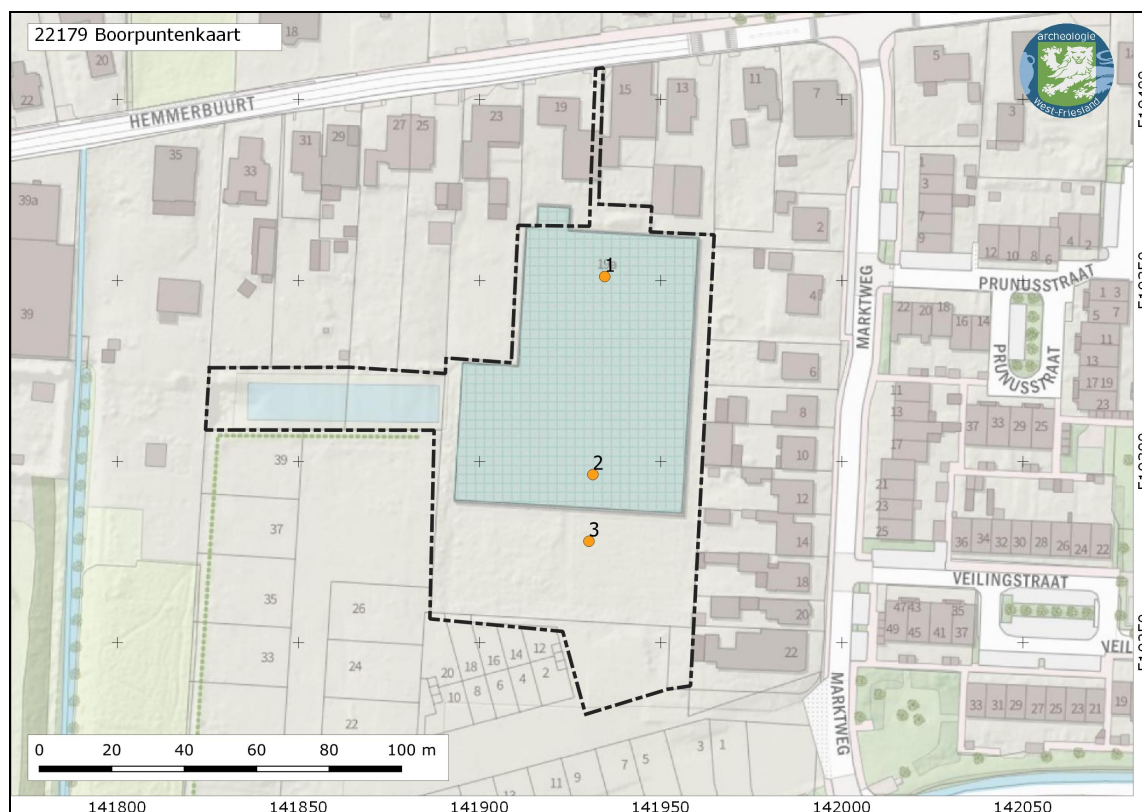
uit de vroegste fase van de veenontginning in de regio Drechterland. Ter hoogte van het plangebied zelf is geen archeologische begeleiding uitgevoerd. Bij het dichtstbijzijnde deel van het onderzoek (deelgebied D, Weg tussen Westeinde 14-16, Venhuizen) brachten de graafwerkzaamheden vooral veel schoon wit bouwzand aan het licht. Dit bouwzand vormde de dam die ter vervanging van de brug werd aangelegd over de sloot tussen Westeinde 14 en 16 in de jaren zeventig van de 20ste eeuw.

In mei 2016 heeft Archeologie West-Friesland een opgraving uitgevoerd aan Westeinde 15 in Venhuizen, net naast de dorpsgrens van Venhuizen en Hem. Het betrof de opgraving van een 17de eeuwse stomp. De oudste sporen dateren uit de Bronstijd. Deze sporen bevonden zich onder een dunne veraarde veenlaag. De omgeving van het plangebied is in de 12de eeuw ontgonnen door sloten te graven. De eerste sloten uit de 12de eeuw zijn snel daarna weer gedempt waarna het plangebied is opgehoogd.⁸

Tot slot staan in Archis enkele vondstmeldingen geregistreerd. Het betreft in alle gevallen aardewerk uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd.

5. Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de geraadpleegde bronnen geldt voor het kleine gedeelte dat in het historische lint bevindt een hoge archeologische waarde voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen. Aan de rest van het plangebied is een hoge archeologische verwachting toegekend voor vindplaatsen uit de Bronstijd. Deze vindplaatsen kunnen door de aanwezigheid van de zavelige cultuurgronden goed geconserveerd zijn. In dat geval wordt het prehistorisch landschap afgedekt door een zogenaamde 'zwarte laag' of een dunne veraarde veenlaag, zoals bij de opgraving Westeinde 15.

Afbeelding 7. Boorpuntenkaart

⁸ Duijn e.a. 2018.

6. Veldtoets

Omdat het terrein ten zuiden van het plangebied geen intacte bodemopbouw is aangetroffen, is op 21 september een veldtoets uitgevoerd in het deel met een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Bronstijd. De eigenaar vertelde dat de noordelijke toegangsweg mogelijk op een ander locatie komt.

Tijdens de veldtoets zijn drie boringen gezet in de zone (afb. 7). De bovengrond bestond uit donkergrijsbruin kalkrijk matig humeus sterk siltig uiterst fijn zand. De dikte was minimaal 60 cm. Dit correspondeert met de door Du Burck gekarteerde zavelige cultuurgronden. Onder deze laag is in boring 1 en 2 een rommelige menglaag aanwezig. In geen van de boringen is een 'zwarte laag' of een dunne veraarde veenlaag aanwezig. Dit zou er op kunnen wijzen dat het humeuze dek niet een middeleeuwse oorsprong heeft, maar pas in de loop van de 19de eeuw is gevormd en te maken heeft met het voormalige grondgebruik als boomgaard. De onderliggende mariene afzettingen bestaan uit kalkrijk, matig siltig uiterst fijn zand en is afgetopt. Mogelijk zijn diepere sporen nog intact, maar deze leveren geen kenniswinst op.

7. Conclusie

Het staat in de planning om op het perceel achter de Hemmerbuurt 19 een nieuwe wijk te bouwen. In het kader van de voorgenomen ingreep wordt het bestemmingsplan herzien. De wijk zal uit 16 woningen bestaan. Het totale plangebied bedraagt ca. 9.310 m², de te realiseren potentieel bodemverstorende bouwwerken beslaan in totaal ca. 2.383 m². Een gedeelte van de ingreep valt echter ter hoogte van een reeds vrijgegeven gebied. Daarnaast is in het westen van het plangebied een waterbassin aanwezig. Het afgraven van de bodem voor de aanleg van het bassin heeft eventueel aanwezige archeologische waarden daar reeds geschaad. Zonder dit verstoorde deel en het vrijgegeven plangebied bedraagt de ingreep ca. 2.125 m².

Volgens de beleidskaart archeologie ligt het noordelijk deel van het plangebied in een zone met een hoge archeologische waarde voor de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Hier is een vrijstellingsgrens van 100 m² aan verbonden. Het grootste deel van het plangebied ligt echter in een gebied met een hoge archeologische verwachting voor de Prehistorie. Hier is een vrijstellingsgrens van 1.000 m² aan verbonden.

Op basis van historisch kaartmateriaal kan de hoge archeologische waarde voor bewoning in de Nieuwe tijd ter hoogte van het plangebied naar beneden worden bijgesteld. De hoge waarde voor bewoning uit de Late Middeleeuwen blijft gehandhaafd.

Ter plaatse van de zone met een hoge archeologische verwachting voor de prehistorie is een veldtoets uitgevoerd.

Op basis van de afwezigheid van een intact prehistorisch niveau tijdens de veldtoets kan de hoge archeologische verwachting voor de prehistorie naar beneden worden bijgesteld.

8. Advies

Het plangebied valt binnen het bestemmingsplan 'Drechterland Zuid' (vastgesteld 2013-06-24). Middels het bestemmingsplan geldt binnen het plangebied een dubbelbestemming Waarde – Archeologie 2 en Waarde – Archeologie 3. In het eerste geval betekent dit dat rekening dient te worden gehouden met het aspect archeologie bij ingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 40 cm. In het tweede geval dient rekening te worden gehouden bij ingrepen groter dan 500 m² en dieper dan 40 cm.

Archeologie West-Friesland adviseert om de dubbelbestemming Waarde – Archeologie 3 ter hoogte van het plangebied te laten vervallen, vanwege het ontbreken van een intact bodemprofiel in combinatie met de aanwezige verstoringen. De kenniswinst binnen deze zone is beperkt.

De in het noorden van het plangebied gelegen Waarde – Archeologie 2 (corresponderend met de ligging van de historische lintbebouwing langs de Hemmerbuurt) dient te worden gehandhaafd in het

nieuw op te stellen bestemmingsplan. Indien hier bodemroerende ingrepen plaatsvinden die groter zijn dan 100 m² en dieper gaan dan 40 cm dient het aspect archeologie te worden meegewogen.

9. Bronnen

AHN3 (www.ahn.nl)

Archis 3.0

Burck, P. du, 1955. De Bodemgesteldheid van de gemeente Venhuizen. *Stiboka-rapport* 406. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Duijn, D.M., W. Stellingwerf & J. van Leeuwen, 2018. Een rijke stolpboerderij uit de 17de eeuw. Archeologisch onderzoek op het perceel Westeinde 15 in Venhuizen, gemeente Drechterland. *West-Friese Archeologische Rapporten* 119, Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Kadastraal Minuutplan 1826, Gemeente Venhuizen en Hem, Sectie C, genaamd Zuidhem, Tweede Blad (beeldbank.cultureelerfgoed.nl).

Rijk, T.E. de & C.N. Kruidhof, 2020a. Plangebied Besseling te Venhuizen, gemeente Drechterland; Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek. *RAAP-rapport* 4473. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Rijk, T.E. de & C.N. Kruidhof, 2020b. Plangebied Besseling te Venhuizen, gemeente Drechterland; Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (verkennend booronderzoek). *RAAP-rapport* 4590. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Soonius, C.M., A.S. de Groot & M.H. Bartels, 2019. Toelichting Beleidskaart Archeologie gemeente Drechterland. *West-Friese Archeologische Notities* 44. Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Soonius, 2020. Bestemmingsplan Marktweg Hem, gemeente Drechterland. Adviesnummer 20106. Archeologie West-Friesland, Hoorn

Stellingwerf, W., 2021. Kades, klinkers, bruggen en bebouwing onder het asfalt. Een archeologische begeleiding van de wegwerkzaamheden aan de Hemmerbuurt in Hem en het Westeinde in Venhuizen. *West-Friese Archeologische Rapporten* 164. Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Westfries Archief

Zijverden, W.K. van, 2017. *After the deluge, a palaeogeographical reconstruction of Bronze Age West-Frisia (2000-800 BC)*. Sidestone Press, Leiden.

BIJLAGE 1. Figuur 4 uit RAAP-rapport 4590.

